

Sözlü Tarihin Tarih Yazımındaki Yeri: Hatay Örneği

Esra Demirci Akyol*

Giriş

Sözlü tarih ve hafıza çalışmaları, özellikle yirminci yüzyılda, tarih yazımı alanına farklı bakış açıları kazandırmaları itibariyle önem arz eden alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada da Türkiye’de Hatay özelinde yapılan bir sözlü tarih araştırmasının gün yüzüne çıkardığı bazı hususlardan yola çıkarak Türkiye Cumhuriyeti’nde tarih yazımının söz konusu alanlardan nasıl faydalanabileceği ve elde edilen bilgilerin tarihçilere neler kazandırabileceği tartışılmıştır.

Hatay Devleti Meclisi 1939’da oy birliği ile Türkiye’ye ilhak kararı aldığı anda Türk tarihçi ve politikacıları Türkiye Cumhuriyeti’nin diplomatik başarısına övgüler dizerken Fransız Mandası altındaki Suriye topraklarında yaşayan Arap milliyetçileri dönemin Suriye hükümetini Sancak sorununa kayıtsız kalmakla suçlamaktaydılar. Türk ve Arap milliyetçiliklerinin çatışma alanına dönüşen bölge, uluslararası kamuoyunun da dikkatini çekmiştir.

İki savaş arası dönemde Ortadoğu’nun genelinde olduğu gibi Hatay’ın da içinde bulunduğu bölge gizli ve resmi birçok uluslararası anlaşmanın maddelerinde yer bulmuştur. 1916’da İngiltere ve Fransa arasında imzalanan imzalan Sykes-Picot anlaşması gereğince Suriye, Lübnan ve Hatay’ı da içeren Sancak Bölgesi Fransa’ya bırakılmıştır. Mondros Mütarekesi’nin 30 Ekim 1918’de imzalanmasıyla Fransa, General Henri Gouraud komutanlığında İskenderun ve civarını işgal edip Antakya, Harim (Reyhaniye) ve Belen’i kapsayan İskenderun’un başkenti olduğu “İskenderun Sancağı”nın kuruluşunu ilan etmiştir.¹ 1920’de gerçekleşen San Remo Konferansıyla böl

* Dr., Bilkent Üniversitesi, esrade@bilkent.edu.tr DOI: 10.37879/9789751749994.2022.44

1 Hamit Pehlivanlı, Yusuf Sarıay, Hüsamettin Yıldırım, *Türk Dış Politikasında Hatay*, ASAM Yay., Ankara 2001, s. 31-33.

gedeki hakimiyetini kesin hale getiren Fransa manda hükümeti, Halep, Şam, Lübnan ve Alevi Bölgesi'nden oluşan dört yönetim birimi oluşturmuştur.² Fransa'nın bölgeyi işgalini kabul etmeyen bölge halkı tarafından ilk silahlı direniş Dört Yol'da başlatılmış ve diğerleri de bunu takip etmiştir.³ Zamanla, farklı etnik ve dini gruplardan oluşan isyancı çeteler oluşmaya başlamıştır.

Fransız işgaline karşı silahlı direnişi sona erdirmek isteyen Fransa,⁴ Türkiye Cumhuriyeti ile 1921'de imzalanan Ankara Anlaşması'na İskenderun Sancağı'nda özel bir yönetim uygulanacağını ve Türk sakinlerin kültürel gelişimi için her türlü imkanın sağlanacağına dair bir madde koymayı kabul etmiştir. 1923'te Lausanne Barış Anlaşması, 1921 Ankara Anlaşması'nda alınan kararları kesinleştirilmiştir.⁵

Türkiye Cumhuriyeti uluslararası anlaşmalarla Sancak için kazanılan hakları korumaya alırken bir yandan da Sancak'ta yaşayan Türk milliyetçilerle işbirliğini devam ettirmiştir. Fransız manda idaresi altındaki Suriye hükümeti ile iyi ilişkiler 1936'da Suriye ve Fransa arasında imzalanan ve Suriye'ye üç yıl içerisinde bağımsızlık verilmesine dair maddeler içeren anlaşmaya kadar sürdürülmüştür. Paris'te gerçekleşen görüşmeler sonucunda ilan edilen anlaşma maddelerinde İskenderun Sancağı'nın durumuyla ilgili kesin yargılara yer verilmemiş ve 3. maddeye göre, Fransa bölgeyi terk ederken Sancak üzerindeki hakları Suriye'ye devretmeyi kabul etmiştir. Bu da Sancak'ın Suriye'ye bırakılması demektir.⁶ Türk politikacılar ve liderler her fırsatta Suriye'nin bağımsızlığından duydukları mutluluğu dile getirmişlerdir. Onların karşı çıkışı Sancak'ın farklı bir nüfus oranına sahip olmasından ve Sancak Türklerinin Suriye'de azınlık olarak sayılamaması gerektiğinden ileri gelmiştir. Bu fikirle bağlantılı olarak Türk basını, Sancak konusunun artık ulusal bir mesele haline geldiğini belirten yazılar yayınlamaya başlamış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin politik yaklaşımını ilerleyen dönemlerde de yansıtmaya devam etmiştir.⁷

2 Abdurrahman Melek, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, TTK Yay., Ankara 1986, s. 11.

3 Ergünöz Akçora, "Hatay'ın Anavatana İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, ATAM Yay., Ankara 2000, s. 330.

4 Mustafa Budak, "Ankara İtilafnamesi Sürecinde Suriye Sınırı Üzerindeki Tartışmalar", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, ATAM Yay., Ankara 2000, s. 243-271.

5 Yücel Güçlü, *The Question of the Sanjak of Alexandretta* TTK Yay., Ankara 2001, s. 49.

6 Gönübol Mehmet, Cem Sar, Ahmet Şükrü Esmer, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1982, s. 134.

7 "Milli Bir Dava Önündeyiz-Kabul Edemeyiz", *Cumhuriyet*, Eylül 24, 1936; Ahmet Emin Yalman, "Emniyetli Dostluğun Şartı", *Tan*, Eylül 25, 1936; F. Rıfka Atay, "Suriye ve Sancak", *Ulus*, Eylül 25, 1936.

1937'de Milletler Cemiyeti'ne götürülen Sancak meselesi uluslararası bir boyut kazandığında Türk milliyetçilerin Sancak'ta yürüttükleri propaganda faaliyetleri de birçok koldan devam etmekteydi. Bunlar arasında *Yeniğün* gazetesi belirgin bir şekilde öne çıkmış ve propaganda da büyük oranda bu gazete etrafında şekillenmiştir. Sancak bölgesine "Hatay" isminin verilmesi de bu döneme denk gelmektedir. Atatürk konuyu Hatay Meselesi olarak isimlendirmiş ve Tayfur Sökmen'e bundan sonra Antakya, İskenderun ve çevresinin isminin "Hatay" olması gerektiğini söylemiştir.⁸ Bu isim Atatürk tarafından, bölgenin yüzyıllardır Türkler'e ait olduğunu belirtmek için seçilmiş ve isim Ata, Eti ve Hitit kelimelerinden türetilmiştir. Hatta bu ismin, Türkler'in anavatanı sayılan Orta Asya'da Hatay adında bir yerden geldiği bile söylenmiştir.⁹ Orta Asya'nın Türklerin anavatanı olduğunu savunan Türk Tarih Tezi, Atatürk'ün bölgeye verdiği "Hatay" ismiyle tecesüm etmiştir. Bu isimle aslında Anadolu'da yaşayan tüm halkların ortak bir geçmişe sahip olduğu vurgulanarak Türkiye halkı bir çatı altında toplanmaya çalışılmıştır.

Milletler Cemiyeti'nin aldığı karar neticesinde özel statüsü gereği bir parlamento oluşturmak için Sancak'ta gerçekleşecek seçimlerde farklı dini ve etnik gruplar nüfusları oranında temsil edilecekti. Nüfus oranlarının tespiti için yapılacak kayıtlarda, her seçmenin kendini belirlenen gruplardan biri içerisinde kaydettirmesi gerekmektedir. Farklı etnik ve dini kimliklerin iç içe girdiği bu bölge halkı için tek bir kimliği öne çıkarmak oldukça zor olsa da Arap ve Türk milliyetçilerin propagandaları onların taraf seçmelerini etkileme amacı taşımaktaydı. Türkiye Cumhuriyeti tarafından desteklenen Türk milliyetçileri bu süreçte Sancak halkına içermeci bir söylemle yaklaşırsa da özellikle 1936-1939 arası dönemle ilgili sözlü tarih araştırmaları, farklı grupların bu süreçle ilgili olarak farklı anlatılar oluşturduğunu ortaya koymuştur.

Gruplar düzeyinde farklı tarihsel anlatıların oluşum süreci ile hafıza ve sözlü tarih çalışmalarının bu anlatılara yaklaşımı bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu makale özelinde, Hatay'dan başlayıp Şam'da son bulan Sünni Türk göçü de yine bahsi geçen araştırmalar sayesinde gündeme gelmiştir. Resmi tarih anlatıları, arşivler ve diğer resmi kaynaklar üzerinden incelendiğinde Türkiye Cumhuriyeti'nin desteğiyle bölgede yürütülen propaganda faaliyetlerinin son derece içermeci bir diskur kullandığını savunmak

8 Tayfur Sökmen, *Hatay'ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar*, TTK Yay., Ankara 1992, s. 95.

9 Mete Tunçay, "Hatay Sorunu ve TBMM", *Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976*, Ajans Türk Gazetecilik ve Matbaacılık, Ankara 1976, s. 249-281.

mümkün görünmektedir. Fakat söz konusu dönemin etkilerini yerinde incelemek amacıyla Hatay'da 2008-2013 yılları arasında yapılan çeşitli sözlü tarih görüşmelerinde göç konusunun en çok hatırlanan konulardan biri olduğu dikkat çekmiş ve azımsanamayacak sayıda Sünni Türk Hataylı'nın da memleketlerini terk edip Şam'a yerleşme kararı aldıkları görülmüştür.¹⁰ Yazılı kaynaklarda rastlanmayan bu bilginin yaygın bir şekilde nesilden nesile aktarılması ve bölgedeki Türk milliyetçi propagandanın mahiyeti hakkında kafalarda soru işaretleri bırakması sözlü tarih anlatılarının tarih yazımına katkısının tekrar düşünülmesi açısından önemli bir pencere açmaktadır.

Sözlü Tarih ve Hafıza Çalışmaları

Hatırlama süreci insanlar için çok büyük önem taşımaktadır çünkü bizim dünyayı algılayış biçimimizin bir parçasıdır. Kişisel yönünün yanı sıra, hatırlama sosyal yaşamda da çok önemlidir. Hafıza, hem bireysel hem de grup kimliklerinin oluşturulmasında rol oynayan en temel elemanlardanır. Nussbaum'un belirttiği gibi: "benliğin hafızadan başarılı bir şekilde ayrılması, tam bir benlik kaybı olacaktır."¹¹

Eski Yunan'da hafızaya verilen önem göz önüne alındığında, günümüzde bu konuya olan ilgi, uzun süredir unutulmuş bir hususa geri dönüş olarak açıklanabilir. Hafıza kavramına yeniden ilgi duyulması 1980'ler ve 1990'larda çıkan "commemorative fever" (anma ateşi) ile tetiklenmiştir. O günlerde çok sayıda kamusal yıldönümleri kutlanmaktaydı. Ayrıca etnik grupların hatıralarına ilgi artmıştı ve Yahudi Soykırımı ve Vichy rejimi üzerine alevli tartışmalar başlamıştı. Ayrıca Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle de daha önceden bastırılan anılarda bir patlama görülmüyordu.¹² Hafızaya olan güncel ilgi ayrıca farklı grupların geçmişini, anlaşmazlıklarını, karşıtlıklarını ve çatışmalarını yansıttıkları bir ekran olarak kullanmaya çabalamalarıyla da açıklanabilir.¹³

Son yıllarda hafıza, bütün beşeri bilimler tarafından ilgi görmeye başlamıştır. Kültürel antropologlar, psikologlar, edebiyat teorisyenleri, sözlü gelecek çalışanlar, hafıza çalışmalarıyla bir noktada birleşmektedirler. Tarihçiler bu tartışmalara geç katılsa da onların katılımları giderek önemli bir hale gel-

10 Esra Demirci Akyol, *Contested Nationalisms: Turkish Nationalist Propaganda in the Sanjak of Alexandretta*, Bilkent Üniversitesi, Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2016.

11 Nussbaum Martha C, *Upheavals of Thought*, Cambridge University Press, Cambridge 2001, s. 177.

12 Timothy G. Ashplant, et. al., *The Politics of War, Memory and Commemoration*, Routledge, London 2000, s. 1-87; Barbara Misztal, *Theories of Social Remembering*, Open University Press, Philadelphia 2003, s. 2.

13 Andreas Huyssen, *Twilight Memories*, Routledge, London 1995, s. 19.

mektedir.¹⁴ Philippe Ariès ve Michel Foucault gibi Fransız araştırmacılar bu alanda önde giden ve tarihçilerin ilgisini konuya çeken isimlerdendir.

Foucault tarihçilerin, politika ve hafızanın yakından bağlantılı olduğunu ve hafıza politikalarının hangi çerçevede oluşturulduğunu anlamalarına yardımcı olmuştur. Anlatmaya çalıştığı nokta geçmişin, şimdiki diskurda sürekli olarak yeniden şekillendirildiğidir. Geçmiş hakkında nelerin hatırlandığı, bunların sunum biçimlerine bağlıdır ve bu durum da tarihçilerin neleri hatırlatabildiğinden çok, grupların bugünkü gücüne dayanır. Hafızada kalanlarla hatırlamak yerine, her dönem geçmişi, bugünkü ihtiyaçlarını karşılayan görüntülerle oluşturur.¹⁵ Foucault'ya göre, geçmişten bahsederken aktarılan konular kültürel gerçekliği oluşturur. Birey, tarihsel karakterlerin düşünce süreçlerini yeniden yaratamaz fakat ne söylendiğini, anıtsal bir biçimde kaydedilirse bilebilir. Anıtsal biçimler tarihçiyi, bunları oluşturan toplum içindeki güç paylaşımını anlamak konusunda yönlendirir.¹⁶

Yeni ortaya çıkan tarih yazımı anlayışı, tarihçilerden çok daha önce kolektif belleğin doğası hakkında yazan sosyolog Maurice Halbwachs'ın yeni yaklaşımına çok şey borçludur. İki dünya savaşı arasında kolektif belleğin dinamiği hakkında yazmıştır.¹⁷ Foucault'nun teorisinde konuya ilişkin post modern düşünceyi yorumlayabilmiştir. Halbwachs'ın temel argümanı, hafızanın sadece devamlı bir sosyal çerçevede devamlılık sağlayabileceğidir. Geçmişe dair bireysel görüntüler sadece bir toplumun kavramsal yapısı içerisindeyse "hatırlanabilir". Grup onayı desteği olmadan bireysel hatıralar yok olup gider.¹⁸ Hatta bireysel hatıralar da sosyal sayılabilir çünkü onlar da sosyal olarak edinilen bir geçmiş anlayışıyla örülmüştür.¹⁹ Halbwachs'ın hafızanın bugünkü gereklere göre sürekli olarak değiştirildiği görüşü hafıza politikası tarihçileri tarafından büyük destek bulmuştur.²⁰

14 Jacques Le Goff, *History and Memory*, çev. Stephen Rendall ve Elizabeth Claman, Columbia University Press, New York 1992, s. 46.

15 Patrick Hutton, *History as an Art of Memory*, University Press of New England, Hanover 1993, s. 6.; ve Michel Foucault, "Nietzsche, Genealogy and History", *Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews*, der. Donald F. Bouchard, Cornell University Press, Ithaca 1977, s. 152-154, 160.

16 Patrick Hutton, *History as an Art of Memory*, s. 6.

17 Paul Connerton, *How Societies Remember*, Cambridge University Press, Cambridge 1989, s. 36-38.

18 Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, University of Chicago Press, Chicago 1992, s. 22-30.

19 Maurice Halbwachs, *age.*, s. 35-49.

20 Patrick Hutton, *History as an Art of Memory*, s. 7.

Halbwachs'ı araştırmalarında kolektif bellek konusuna yönlendiren önemli bir nokta da tekrarlanan hatıraların birebir aktarılmamasıdır. Tam tersine, yeniden gözden geçirildiğinde birleştirilmektedirler. "Hatıralar bir kişiden diğere aktarılırken, farklılık gösteren bireysel hatıralar yavaş yavaş kolektif belleği oluşturan stereotipik anlayış içinde ortak bir Şekil almaktadır. Diğer bir deyişle, bireysel hatıralar idealize edilmiş bir Őekle indirgenmektedir. Böyle oluşan hatıralar, bireysel hatıraların içine oturduğu "sosyal erevesi" [cadres sociaux] sağlamaktadır. Bu ereve, kolektif bellek oluşumu sırasında bireysel hatıraların uyum sağladığı bir yapı olarak algılanabilir."²¹ Buna ek olarak Halbwachs, kolektif belleğin devamlılık kapasitesinin onu oluşturan grubun sosyal gücüne bağlı olduğunu savunur. Hafızanın sosyal yönü, hatırlama aşamasında görünür olmaktadır. Bireyler, gördüklerini kültürel ve sosyal birikimleri işığında yorumlarlar ve aynı Şekilde neyi aklılarında tutacaklarına da bu doğrultuda karar verirler. Bu yüzden de üyesi olduğumuz sosyal gruplar hatırlayış biçimlerimiz üzerinde etkilidir.

Geçmiş, yaşanan ve biten bir olgu değildir. Tam tersine, geçmiş her zaman Şimdiki zamanla ilişkilidir. Bir bakıma sosyal gerçekliğin bir parçasıdır ve etrafımızdaki diğerleri tarafından paylaşılmaktadır.²² Huyssen'in söylediği gibi, geçmiş doğrudan hafızanın bir parçası haline gelmez, fakat "hafızaya alınması için yorumlanması gerekir".²³ Yaşanmış bir olayın hafızaya aktarılması için sosyal çevremiz tarafından yorumlanması gerekir. Dahası, hafıza ile ilgili yeni sosyolojik teoriler, hafızanın bireyler-arası oluşturulduğunu savunmaktadır; hatırlayan birey olsa da hafıza, kişinin içinde yaşadığı sosyal bağlam tarafından Őekillenir ve bu Şekilde var olur.²⁴ Hafızanın zorlukları, kamusal ve özel arasındaki boşluğun nasıl bağlandığıyla ilgilidir.²⁵

Tarih Yazımı Yolunda Hafıza ve Sözlü Gelenek

Sözlü/Yazılı karşılığı uzun süredir hafızayı ilgilendiren tarih tartışmalarının merkezindedir. Özellikle batı dışı toplumlarda sözlü geleneklerin araştırılması disiplinler arası çalışmalar için verimli bir saha olmuştur. Bu tür araştırmalar sözlü tarihin bir parçası olarak tarih için bilgi sağlayabilir. Tarihçiler, bugünkü Afrika kültürleri üzerine alışan Edward Evans-Prichard,

21 Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, s. 106-120.

22 Eviatar Zerubavel, *Social Mindscape: An Invitation to Cognitive Sociology*, Harvard University Press, Cambridge 1997, s. 81.

23 Andreas Huyssen, *Twilight Memories*, Routledge, London 1995, s. 3.

24 Barbara Misztal, *Theories of Social Remembering*, s. 6.

25 Susannah Radstone, Katharine Hogkin, *Regimes of Memory*, Routledge, London and New York 2003, s. 2.

Mary Douglas ve Jack Goody gibi antropologların bakış açılarını ödünç almışlardır.²⁶

Sözlü anlatımın önemi hafızayla olan ilişkisinden gelmektedir. Hutton'un belirttiği gibi, sözlü kültür yaşayan bir hafıza ortamı sağlamaktadır. "Geçmiş, yaşayan hafızada tutulduğu sürece var olmaya devam eder ve geçmişin hatırlanması bugünkü bir ihtiyacı karşılayıp karşılanmadığına bağlıdır."²⁷ Sözlü gelenekte geçmiş, hala yaşayan biri tarafından hatırlandığı sürece devamlı olur. Başka bir açıdan da, geçmişin canlı tutulması, canlı tutmaya değer bulunup bulunmamasına bağlıdır. Bir hatıranın hatırlanmaya değer bulunup bulunmaması da sosyal güç ilişkileriyle ilgilidir. Dolayısıyla, sözlü gelenekte kolektif bellek, geçmişin değerlendirildiği tek referans çerçevesidir. Şimdiki zaman farklı özellikler taşısa da geçmişle bağlantılıdır. Hatırlarken, birey geçmişi orijinal haliyle değil de bugünkü değişimleri de görerek değerlendirir ve öyle de aktarır. Bu tür bir anlayış (daha sonra historicizm olarak adlandırılacaktır) tarihçilere, geçmişin kendi kavramlarıyla değerlendirilmesi gerektiğini göstermiştir. Kısaca, geçmişte yaşanan bir olayı kendi çerçevesinde değerlendirmek gerekir.²⁸ Son olarak tarihçilerin ulaştığı nokta, tarihin resmi bir hafıza ve geçmişi hatırlamada mümkün olan birçok yoldan sadece biri olduğudur.²⁹

Yeni Yorumlara Doğru

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında tarih, sorumluluğu kaynak eleştirisi olan saf bir bilim olarak tahayyül ediliyordu. Leopold von Ranke gibi tarihçiler, yazılı- dolayısıyla da kanıtlanabilir- kaynaklar aracılığıyla geçmiş hakkında veriler ortaya koymayı savunuyorlardı. "Ranke'nin hikâyeyi 'olduğu gibi anlatma' çabası 'historisist' olarak adlandırılmıştı. Bu da geçmişin sadece kendi terimleriyle, sosyal sistemlerden, nedensellikten ve amaçlardan bahsedilmeden yazılması demektir. Anlatımın kendisi tek açıklamaydı. Ranke döneminden beri tarihçilerin tarihsel veri toplama anlayışı gelişti ve Ranke'nin anladığı şekilde bir tarih anlatımının mümkün olmadığını gördüler."³⁰ Sözlü

26 Bk. Mary Douglas, Edward Evans Prichard, New York 1980; Jack Goody, *The Interface between the Written and the Oral*, Cambridge University Press, Cambridge 1987.

27 Patrick Hutton, *History as an Art of Memory*, s. 17.

28 Robin George Collingwood, *The Idea of History*, Oxford University Press, Oxford 1946, s. 282-320.

29 Richard Terdiman, "Deconstructing Memory: On Representing the Past and Theorizing Culture in France since the Revolution", *Diacritics*, 15/4 (Winter 1985), s. 13-16.

30 Martha C Howell ve Walter Prevenier, *From Reliable Sources: An Introduction to Historical Methods*, Cornell University Press, Ithaca 2001, s. 88-89.

kültürün tarih yazımına girmesi, değer faktörlerle birlikte, bakış açılarının değişiminde çok etkiliydi.

Tarihçilerin diğer disiplinlerle karşılaşması çok etkili oldu. Bu karşılaşmaların en büyük etkisi çalışılan alanlar değil, bunların çalışılma metodlarında olmuştur. Ayrıca, tarihçilerin yazılı kaynaklara dayanan çalışma stili onları, dil ve metin çalışan araştırmacılarla ilişkili hale getirmiştir. Ferdinand de Saussure, Jacques Derrida ve Michel Foucault (bir eleştirmen olarak) gibi araştırmacılar tarihçilerin metinleri inceleme şekilleri üzerinde çok etkili olmuştur.

Sosyal ve beşeri bilimlerden esinlenmeler, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen sosyo-politik değişimlerle birlikte, Ranke'ninkinden çok daha farklı tarih yazımı biçimlerinin oluşmasına neden oldu. Annales Okulu gibi yeni tarih yazımı okulları ortaya çıktı.

Annales Okulu

Yirminci Yüzyılın ilk yarısı Fransa kaynaklı olarak, geleneksel tarih yazımından en erken kopuşlardan birine şahit oldu. Bu değişim, 1920'de Marc Bloch ve Lucien Febvre tarafından kurulan Annales: Economies, sociétés et civilisations adlı dergiden sonra tarih yazımında Annales Okulu olarak adlandırıldı. "Bu okul, geleneksel tarih yazımına birçok bakımdan eleştirel bakıyordu. Metodolojik olarak, sadece kaynak analizine odaklanarak, takıntılı biçimde "gerçeği" aramak ve tarihin sadece büyük adamların, büyük fikirlerin ve büyük olayların tarihi olarak algılanması getirdikleri eleştirilerden bazılarıydı."³¹

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Annales Okulu farklı bir şekil aldı. Günlük yaşamın önemini ortaya koymak ve sıradan insanların tarihsel deneyimlerini ifade etmek için nicel metodular yoğun olarak kullanılıyordu. Bu okulun uygulayıcılarına göre, tarihsel deneyim sıradan insanların seviyesinde oluşturulduğundan, tarihsel yorumlama da bu seviyede başlamalıydı.³² Nicel metodların yoğun kullanımından sonra, Annales Okulu genelde "yeni sosyal tarih" diye adlandırılan bir kavrama dönüştü. "Antropoloji disiplininin alınan yapısalcı teorilerin yanında Durkheim'ın kolektif bilinç kavramı Annales Okulu'nun bu aşamasında etkiliydi."³³

31 Martha C Howell, Walter Prevenier, *age.*, s. 110.

32 Francis Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, Harper & Row, New York 1972, s. 46.

33 Martha C Howell, Walter Prevenier, *age.*, s. 111.

Yeni Sol ve Yeni Sosyal Tarih

Tarih yazımı anlayışında değişiklikler sadece Fransa'da görünmüyordu. Annales Okulu'nun etkisiyle gelişmeler, İngilizce konuşan batı ülkelerinde de görülüyordu. Bunlar içinde en önemlisi 'yeni sol' diye anılan, yeniden incelenmiş Marksist Teoriyi tarih yazımına adapte eden bir grup tarihçiydi. "Annales Okulu'ndan farklı olarak, Anglo-Amerikan yeni sosyal tarihin birçok adresi vardı ve tek bir dergi altında toplanmamıştı. Bu yeni okulun bazı dalları daha sonra kadın tarihi, Afrikan-Amerikan tarihi ve etnik tarih çalışmalarını oluşturdu."³⁴

Kültürel Tarihin Doğuşu

Kültürel tarihçilere göre, sosyal tarih daha çok ekonomi, politik ve sosyal sistemler gibi yapısal konularla ilgileniyordu. Oysa bireyler kadar bireylerin üyesi olduğu sosyal sistemler de önemliydi. Sosyal tarih metodundaki değişimler beraberinde, ilk olarak Carlo Ginzburg'un ünlü kitabı 'Peynir ve Kurtlar' tarafından ortaya konan, "mikro tarih"i getirdi. Ginzburg, çalışmalarında detayları incelemek ve aktarmak için antropoloji ve etnografiden metotlar ödünç almıştır.

"Kültürel tarihin bugün kullanılan metotları tarihçilerin; edebiyat eleştirmenleri, kültürel antropologlar ve kültürel sosyologlar gibi diğer beşeri bilimlerin kültürel teorisyenleri ile karşılaşmalarına çok şey borçludur. Tarihçiler, onlardan dokümanları okumak için yeni stratejileri, dil konusunda daha dikkatli olmayı, kendilerinin 'gerçekleri' ortaya koyucular, 'kanıtları' değerlendirciler, 'açıklamaları' formüle ediciler olarak tanımlanan konularını sorgulamayı öğrendiler. Daha önemlisi, tarihçiler kültürü daha ciddiye almayı öğrendiler. Kültürle kastedilen-tarihçilerin hep algıladığı gibi- sadece elitlerin kültürel ürünleri değil, insanların bunun aracılığıyla dünyayı deneyimlediği ve bu anlamları kapmak için yeni beceriler geliştirdiği bir anlam sistemidir."³⁵

Tarihçiler, diğer disiplinlerle ilişkilerden çok faydalanmışlardır. Yeni tarih yazımları metot ve teorilerin karışımından doğduğundan, disiplinler arası olmayı daha ileriki çalışmalar için değerli bulmuşlardır.

34 Martha C Howell, Walter Prevenier, *age.*, s. 112-114.

35 Martha C Howell, Walter Prevenier, *age.*, s. 117.

Yeni Tarihsel Bakış Açılarının Şekillenmesi

Hafızanın tarih alanına girişi ani ve beklenmedik değildi. Tam aksine, bu süreçte birçok faktör rol oynadı. Yukarıda açıklandığı gibi, diğer disiplinlerle ilişkiler çok etkiliydi. Hafıza üzerine yazan teorisyenler, tarihçilerin hafızayı algılama biçimleri üzerinde etkiliydi. Etkileri yadsınamayacak birçok teorisyen vardır, fakat ilerleyen kısımlarda sadece birkaçı üzerinde durulacaktır.

Giambattista Vico (1670-1744)

“Kendi döneminde Vico, retorik öğretmeni olarak hayran olunan biriydi fakat bugün, biz onu tarihteki “yeni bilim” ile tanıyoruz. Vico metinleri diğer tarihçiler gibi analiz ediyordu ama onun orijinalliği metinleri, tarih öncesi devirlerle ilgili bilgi edinmek için analiz etmesinde yatıyordu. Bu çalışmaları aracılığıyla sözlü gelenekteki kolektif bellek işleyişini kurtarmıştı.”³⁶

Vico için iki tip geçmiş hatırlama biçimi vardı: ulusların hatırlamaları ve araştırmacıların hatırlamaları. Ona göre uluslar, “hatırlanan tarihlerinin dünyanın başlangıcına kadar dayandığına” inanırlar. Buna karşın, araştırmacılar “bildiklerinin dünya tarihi kadar eski” olduğuna inanırlar.³⁷ Her ikisi de geçmiş, kolektif belleğin bakış açısından oluşturur. Vico’nun farkı, kendisinin hem kolektif belleğe eleştirel bakan hem de onun anlayışını formülasyonlarında içeren bir tarih yazmak istemesindeydi.

Vico, gelenek aracılığıyla aktarılan kolektif belleğin sınırları olduğunu belirtiyordu. Bir toplumun destanları ilham açısından yararlıdır fakat bunlar da bir süre sonra unutulur. Bu durumda yaratıcı bir etkinlik olarak kültür oluşturma sürecinin tekrarlanması gerekir. Vico bunun, ilk çağlardan beri milletlerin tekrar tekrar geçtiği bir yol olduğunu ifade eder.³⁸ Bu yüzden kolektif belleğe eleştirel olarak yaklaşmak gerekir, çünkü gerektiğinde değiştirilebilir. Eskiler unutulup yeniler de toplumun bir ürünü olarak onların yerini alabilir.

Vico’nun geçmiş hakkındaki fikirleri onun, geçmiş anlamada tek yolun, eskiden durumun nasıl olduğunu hayal etmek olduğunu düşünmesine neden olmuştur. Aslında geçmiş yeniden düşünerek ‘gerçek’ bir tarihin peşinde olduğu söylenebilir. “geçmişin kolektif mantığını yeniden diriltmenin tarihsel yorum olduğunu söyleyen ilk kişiydi. Aynı zamanda, modern dönemin tarihçilerini yönlendirecek bir tarih teorisinin temellerini atan da oydu.”³⁹

36 Patrick Hutton, *age.*, s. 32.

37 T.G. Bergin, and M.H. Fisch, *The New Science of Giambattista Vico*, Ithaca 1970, s. 44.

38 T.G. Bergin, and M.H. Fisch, *age.*, s. 1051, 1078-87.

39 Patrick Hutton, *age.*, s. 51.

Maurice Halbwachs (1877-1945)

Halbwachs, *The Collective Memory* ve *Les Cadres Sociaux de la Mémoire* gibi çalışmaları uzun süre göz ardı edilen bir sosyologdu. Hak ettiği saygıyı sadece yeni nesil tarihçilerin, çalışmalarını yeniden değerlendirmesinden sonra elde etti ve araştırmaları bugün hafıza çalışmalarında teorik temel olarak görülmektedir. Geçmişe dair hatırladıklarımızın bugünkü kaygılarımız tarafından biçimlenmiş şekillerini sistematik bir şekilde incelediği çalışmasıyla tanınır. Halbwachs'ın çalışmaları Durkheim'in, her toplumun geçmişle bir devamlılık hissine ihtiyacı olduğu ve kolektif biçimde tasavvur edilen bir geçmiş toplumun devamlılığı için gerekli olduğundan, sosyal bilincin kolektif bir yapısı olduğunu söyleyen düşüncelerin sistematik bir uygulaması olarak görülebilir.⁴⁰

Sosyal hafızaya en büyük katkısı, sosyal grup ve kolektif bellek arasındaki bağlantıyı ortaya koyması olmuştur. Bu bağlantı temel olarak, kolektif olarak oluşturulan belleğin grup kimliğinin yansıması olarak açıklanabilir. Halbwachs'a göre, kolektif bellek her zaman sosyal olarak çerçevelenmiştir çünkü sosyal gruplar neyin hatırlamaya değer olduğunu ve nasıl hatırlanacağını belirler. "Bireyler geçmiş, sosyal hafızanın çerçevesine dayanarak hatırlarlar"⁴¹ Kolektif bellek bir grup tarafından desteklenir ve aktarılır. Fakat bireysel hafıza bireyi sadece "aynı anda üyesi olduğu farklı gruplarla ilişkilendirerek" anlaşılabilir. Sonuç olarak, bireyin hatırladıkları, bağlantıları değiştikçe değişir. Her ne kadar olaylar içinde bireyler olarak var olsak da, onları kolektif olarak hatırlarız çünkü belirli grupların üyesi olarak düşünürüz ve fikirlerimiz bu grupta doğar ve düşünce tarzımız gruplarımızla ilişki içindedir.⁴² Bu yaklaşıma göre, gelenekler icat edilmiştir ve hatıralar sosyal olarak tepeden oluşturulur. Birey tek başına hatırlamaz fakat grubun bir parçası olarak, daha önceden oluşturulan kolektif hatırlama yollarına tabi olur. Kolektif olarak neyin hatırlanacağı da güç sahibi olanların verdiği, politik bir karardır.

Halbwachs'ın düşünceleri, hafıza ve tarih arasındaki ilişkiyle ilgili tartışmalar açısından çok önemlidir. Ona göre, tarihçiler geçmiş farklı biçimde sunarlar; çünkü tarih geçmiş ve şimdiki zaman arasındaki farklılıklara odaklanırken, hafıza ikisi arasındaki benzerliklerle ilgilidir. Bu yüzden tarih ve

40 Barbara Misztal, *age.*, s. 50-51.

41 Maurice Halbwachs, *La Topographie Légendaire de Évangiles en Terre Sainte*, Press de Universitaires de France, Paris 1941.

42 Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, s. 22.

kolektif bellek iki ana konuda birbirinden ayrılır. İlk olarak, kolektif bellek 'geleneğin deposudur' ve sonuçlanmamıştır. Ayrıca, devam etmekte olan düşüncelerden oluşur ve keskin sınırları yoktur. Tarih, geçmişini belli bir uzaklıktan yeniden yapılandırması ve yüzyılları belirli aralıklara bölmesi bakımından tam tersidir. İkinci olarak, dünyadaki her gruba ait hafızalar mevcutken tarih tektir. Halbwachs'ın sözleriyle "Tarih, insan ırkının evrensel hafızası olarak tanımlanabilir."⁴³

Halbwachs, tarihin sadece dokümanlara dayanan bir pozitif bilim olarak kabul edildiği bir dönemde yazmıştır. Onun, yaşayan hafızanın bittiği yerde tarihin başladığına dair inancı, ikisi arasındaki ilişkileri görmesine engel olmuştur.⁴⁴

Michel Foucault (1926-1984)

Foucault diskurun tarihi ya da geçmişin temsilleriyle ilgileniyordu. Foucault, metinlerin de en az olaylar ve kişiler kadar tarihsellik içerdiğini belirtir. Bu yüzden onlar da, geçmişe dair bilgimizi oluştururken birincil kanıt olarak ele alınmalıdır.

'Diskur' kavramı Foucault'nun düşüncesinin temelini oluşturur. Açıkladığı gibi, diskur belli bir anlama biçimi oluşturur. Diskur oluşturma sürecinde, yeni bir entelektüel bakış açısı açılır ve eskileri belirsizleşir. Bu fikir, bu diskurlar aracılığıyla hatıraların, eski şekillerini belirsiz bırakacak şekilde yeniden ve yeniden gözden geçirildiğini söylemek açısından önemlidir. Dahası Foucault, tarihin arşivinin diskura dayalı pratiklerin bir deposu olduğunu ve bunlar aracılığıyla geleneklerin şekillendirildiğini savunur.⁴⁵ Foucault'nun daha önceki çalışmalarının ortaya koyduğu gibi, bilgi ve güç arasında bir ilişki vardır: güç bilgi üretir. Bu fikri hafıza üzerindeki çalışmalarına uygular. Ona göre güç, diskuru ihtiyaçlarına göre değiştirir. Bu yüzden bizim geçmiş hakkındaki bilgimiz de güçlülerin, belli diskurları belli zamanlarda kullanması ve daha sonra bunların yerini daha güçlülerin diskurlarına bırakmasıyla değişir.

Yukarıda açıklandığı gibi, Annales Okuluyla tarihçiler sosyal konulara ilgi duymaya başladılar ve onları incelemede nicel metotları kullandılar. Foucault'nun tarih yazımı metodu, onların ilgilerini, belagat imgeleriyle yorumlanan kültürel konulara yöneltti.⁴⁶ Tarihsel metin yazımında dilin önemi çok büyüktür. Her ne kadar tarih, kendisinin bir bilim olduğunu kanıtlamak

43 Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, s. 84.

44 Maurice Halbwachs, *On Collective Memory*, s. 106-107.

45 Michel Foucault, *Archaeology of Knowledge*, çev. Sheridan Smith, A.M. New York 1976, s. 128-131.

46 Patrick Hutton, *age.*, s. 117.

için yazılı metinlere dayansa da, o metinleri kimin yazdığı ve içerikleri oldukça siyasidir. Joan Scott'un dediği gibi tarih yazımı siyasi bir iştir; geçmiş tasvir etmez, onu şekillendirir. Tarihçiler, içindeki yaşadıkları topluma yaptıkları gibi, kullandıkları dille tarihi oluştururlar.⁴⁷ Scott, Foucault'nun, tarih dil aracılığıyla oluşturulur çünkü dil, bizim geçmiş algıladığımız kategoriler oluşturur, argümanından etkilenmiştir. "Mesele sadece kimin konuşma gücüne sahip olduğu değil, diskura şeklini kimin verdiğidir."⁴⁸

Foucault'nun yeni tarih yazımı, modern dönemin tarihçileri için çok önemlidir çünkü onlara diskurun güçle şekillendiğini ve bunun da bizim geçmiş anlayışımızı etkilediğini söyleyen Foucault'dur.

Tek, gerçek tarih çalışmasından, insanların tarihlerine geçiş önemliydi ve tarihçiler tarafından çok destek buldu. Pierre Nora, çalışmalarında kültürel tarih yazımının yeni tekniklerini kullananlar arasındaydı. Geçmiş bakıştaki değişimi farklı bir açıdan anlatan Nora, geçmişte 'tarihin kutsal olduğunu' çünkü milletin kutsal olduğunu⁴⁹ ve tarihçilerin ulusal tarih çalışmalarıyla milletleri meşru kırdıklarını söylemektedir. Fakat devletin milletin kopuşuyla, tarihçiler yüzlerini topluma dönmüşlerdir.⁵⁰

Tarih ve hafızanın karmaşık ve politik olarak yüklü bir ilişkileri vardır bu durum, iki kavram ayrı ayrı ele alındığında net olarak görülebilir.⁵¹ Bu yüzden tarih ve hafızanın ilişkisi akılda tutulmalı ve sosyal araştırmada her ikisinin de metotları kullanılmalıdır. Hafıza, devamlılığı ve bireyseli vurgulayan, geçmişe dair özel bir bilgidir.⁵²

Hafıza ve Milliyetçilik

Abbas Vali "Hiçbir ideoloji tarihe milliyetçilik kadar ihtiyaç duymaz"⁵³ der. Bu söylem milliyetçiliğin geçmişteki belli bir düşünceden doğduğu anlamına gelmez. Tam tersine, insanların günümüzde sahip olduğu bir benlik ve öteki anlayışı sonucunda ortaya çıkan bir kimlik mefhumundan doğar. Kısacası, insanlar milletlerini diğerleriyle ilişkilendirerek açıklarlar ve bu yüzden milliyetçilik günümüzde oluşturulur ve tarih yoluyla geçmişten fay-

47 James W. Scott, *The Glassworkers of Carmaux*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1974, s. 9-11.

48 Patrick Hutton, *age.*, s. 122.

49 Pierre Nora, *Realms of Memory*, Vol. 1-3, çev. A. Goldhammer, Columbia University Press, New York 1996, s. 8.

50 Barbara Misztal, *age.*, s. 105.

51 Thomas W. Laqueur, "Introduction", *Representations*, 69/2 (2000), s. 1-7.

52 Mary Warnock, *Memory*, Faber & Faber, London 1987, s. 37.

53 Abbas Vali, "Nationalism and Kurdish Historical Writing", *New Perspectives on Turkey*, 14/ Bahar (1996), s. 23.

dalanır. Hafızanın hem bugünde hem de geçmişte özel bir rolü vardır çünkü özneliliğin oluşumunda çok önemlidir. Milliyetçi hareketler ve ulus devletler hafızayı, milli geçmişin anlatımı olarak görürler ve öznelilerini bunu tanımak ve kendi kolektif belleklerine sahip çıkmak konusunda ikna ederler.

Ulusal bir söylem oluşturmak, istenmeyen konuların unutulması ve inkâr edilmesini ve istenen konuların kolektif bellek yoluyla eklenmesini gerektirir. Bu yüzden hafıza, değişen öncelikler, değişen milli sınırlar ve değişen sosyal ve etnik yapıya göre ulusal söyleme vurgu yapabilir ya da göz ardı edebilir. Her etnik ve dini grubun hafızaya yaklaşımı öncelikler ve şartlara göre değişir. Hodgkin ve Radstone'un söylediği gibi "İnsanların kendi hikâyelerini nasıl hatırladığı, ulusal hikâyeyi nasıl hatırladığıyla iç içedir."⁵⁴ Milliyetçi ideolojinin halkına ulusal tarihi söylemi empoze etmedeki başarısı kişisel seviyedeki çalışmalarla anlaşılabilir.

Milliyetçi ideolojiler ya da ulusal devletler, ulusal geçmiş söylemini şekillendirme amacıyla resmi tarih arşivleri üzerinde etkilidir. Michel-Rolph Trouillot'un söylediği gibi "arşivler, sosyo-tarihsel süreç ve bu sürecin söylemi arasındaki kurumsal aracıdır."⁵⁵ Arabulucu rolü akılda tutarak, hangi metinlerin doküman olarak yorumlandığı ve devlet arşivlerine konulduğu, buna karşın diğerlerinin güvenilmez kabul edilmesi sorgulanmalıdır. Bu dokümanların seçimi, toplumdaki güç ilişkileri konusunu içermektedir.

Farklı disiplinler arasında kaybolmaya başlayan sınırlarla konularını arşiv dokümanlarıyla araştıran tarihçiler, başka toplumlar hakkında bilgiye sahip antropologlar ve edebi ölçütleri olan edebiyat eleştirmenleri bir araya geldi ve akademik odak yer değiştirdi. Anlam paylaşımı ve bunun sosyal çıkarımları bu disiplinler arasındaki tartışmaların merkezi haline geldi.⁵⁶ Tarihi dokümanları metin olarak değerlendiren ilk araştırmacılardan Foucault, metinlerin de en az bireyler ve olaylar kadar tarihselliğinin olduğunu söylemektedir. Bu yüzden metin, geçmişle ilgili bilgimizin oluşumunda birincil kanıt olarak kullanılmalıdır.⁵⁷

Dokümanların üretildiği bağlama bakıldığında, dokümanlaştırmanın apolitik bir ortamda gerçekleşmediği kolayca anlaşılmaktadır. Tam aksine,

54 Katharine Hodgkin, Susannah Radstone, *Contested Pasts*, Routledge 2003, s. 17.

55 Michel-Rolph Trouillot, *Silencing the Past: Power and the Production of History*, Beacon Press, Boston 1995, s. 52.

56 Sam Kaplan, "Documenting History, Historicizing Documentation: French Military Officials' Ethnological Reports on Cilicia", *Comparative Studies in Society and History*, 44/2 (Nisan 2002), s. 344-369.

57 Patrick Hutton, *age.*, s. 110-113.

güç ilişkileri bazı dokümanların oldukları şekilde üretilmelerinde ve diğerleri göz ardı edilirken onların doküman olarak saklanmalarında en önemli faktörlerdir. Örneğin bir ulus devlet mirasını, vatandaşlarının ileride kullanmaları için doküman olarak saklayarak kontrol altına alır.⁵⁸ Arşivler aracılığıyla bilgi, geçmiş temsillerini şekillendirmek, kelimelere dökmek ve kalıba sokmak için saklanmış olur.⁵⁹ Bu bakış açısıyla, resmi kaynaklar da sözlü anlatımlar kadar sorgulanabilir. Kaplan'a göre dokümanlar, araştırılan bireyleri her zaman belli bir bilgi türüne maruz bırakma potansiyeline sahiptir. Yazarların sosyal ve politik yatkınlıkları her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.⁶⁰

Ondokuzuncu yüzyılda, ulus devletin doğuşu sosyal bilimler için en etkili politik olaylardan biriydi. Tarih de en çok etkilenen alanlardandı. Philippe Aries'in belirttiği gibi, "ondokuzuncu yüzyıl tarih yazımının en önemli yapıtları çoğunlukla oluşmakta olan ulus devletin siyasi tarihi çevresinde inşa ediliyordu ve ifade ettikleri yorumlar nihai olarak ilham verici kaynakları hatırlama ve süreçteki muazzam aşamalar üzerine kuruluydu."⁶¹ Ulus devlet fikrinin etkisinde yazılan tarih, ulus devlete hizmet ediyordu. Tarihsel beyanlar, liderlerin iddialarını "kanıtlara" dayandırmalarına yardımcı oldu ve uluslarının gerçekten ortak olan bir geçmiş üzerine kurulduğunu kanıtlamalarına olanak sağladı.

Hatay konusunda ulus devletin etkisi, ilgili ülkelerin dokümanları göz önüne alındığında daha belirgindir. Suriye iddialarını, Arap milleti ve Suriye ve İskenderun Sancağı arasındaki demografik benzerlikler üzerine kurar. İki bölgenin paylaştığı ortak geçmiş, Sancak'ın Araplar'a ait olduğu fikrini desteklemek için kullanılıyordu. Aynı şekilde, Türkiye de bölgenin Türklüğü üzerinde ısrar ediyordu. Atatürk, bölgedeki kadim medeniyetlerin köklerini araştırmak için tarihçiler görevlendirmişti. Böylece Türkiye'nin ve Sancak'ın aslında aynı kökenden olduğu söylenebilirdi. Örneğin "Hatay" ismi, Sancak'ı Arap milletlerden ayırıp Türkiye'ye daha yakın göstermek amacıyla Atatürk tarafından bizzat verilmişti. Kelime olarak "Hatay", Hititlerden türetilmişti ve bir Anadolu halkı olarak Türkler'in ataları olarak gösterilmelerini desteklemek için kullanılıyordu. İlhaktan sonra, sürece ilişkin olarak yazılan sı-

58 Sam Kaplan, agm., s 357.

59 Philip Corrigan ve Derek Sayer, *The Great Arch: English State Formation as Cultural Revolution*, Blackwell, Oxford 1985, s. 4.

60 Bernard Cohn, "The Census, Social Structure and Objectification in South Asia", *Folk*, 26 (1984), s. 25-49.

61 Philippe Aries, *Le Temp de l'histoire*, Rocher, Monaco 1954, Patrick Hutton, *age.*, s. 118'de yer aldığı gibi.

nırlı sayıdaki tarih kitabı, milleti merkeze yerleştiren, resmi bakış açısından yazılmıştır. Ne farklı bakış açıları ne de resmi kaynaklar dışında kaynak, bu tarih kitaplarının yazım aşamasında kullanılmamıştır. Bu yüzden, bölgenin kültürel tarihi üzerine yapılacak bir çalışma, sözlü kaynakların ve resmi olmayan dokümanların kullanımıyla ilhak sürecinin farklı yönlerini ortaya çıkaracaktır.

Yeni kurulan ulus devletler, devlet bilinci oluştururken tarihten çok faydalanmaktadırlar. Hatay'daki farklı grupları, bir ulusun parçası olarak bir arada tutmak için ortak bir altyapı gerekliydi. En iyi ekonomik ve sosyal sonuçları elde etmek için geliştirilen bireysel stratejiler dışında milliyetçi ideoloji, görüşme yapılanların geçmişi nasıl hatırladığı üzerinde son derece etkiliydi.

Sözlü Tarihin Farkı

Sözlü kaynakların tarih alanında kullanılmaya başlanması, tarihçiler tarafından güvenilir bulunmamaları hasebiyle kolay bir süreç olmadı. Alessandro Portelli'nin söylediği gibi, yazılı ve sözlü kaynaklar birbirini dışlayan şeyler değildir. Tarihi çalışmalarda ikisi bir arada kullanılabilir çünkü her ikisi ayrı amaçlara hizmet etmektedir.⁶²

Sözlü tarihi farklı kılan en önemli faktörlerden biri olayın kendisinden çok anlamı hakkında bilgi vermesidir. Geçmiş olaylar hakkında konuşan bir kişi kendi kafasında olayı yorumlar ve hafızasına yerleştirir. Daha sonra deneyimleri aktarma aşamasında, olaylara yüklenen anlamlar da birlikte aktarılır. Bu şekilde tarihçiler, sözlü tarih yoluyla bilinmeyen olaylar ya da bilinen olayların bilinmeyen yönleri hakkında bilgi edinebilirler. Sıradan insanların hatıraları, günlük hayatın araştırılmamış alanlarına ışık tutmak açısından değerlidir. Bu görüşmelerde; yaşanan olayların ne olduğunun yanında, yapılan işlerde kast edilen şeyin ne olduğu ya da ne yapılmak istendiği, görüşmecinin ne yaptığını düşünüyor olduğu, yapılan şeylerin nasıl yorumlandığı gibi konularda da bilgi edinmek mümkündür. Ek olarak, anlatımın ifade şekli, hatırlanan şeylerin hangi yönlerine vurgu yapıldığı, konuşmacının tarihle olan ilişkisi hakkında çok şey söylemektedir.⁶³

Portelli'ye göre, “yanlış” sözlü kaynak yoktur⁶⁴, çünkü her biri farklı bir açıdan doğrudur. Sözlü açıklamaların önemi, gerçeklere olan yakınlığından

62 Alessandro Portelli, *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories*, SUNY Press, New York 1991, s. 46.

63 Alessandro Portelli, *age.*, s. 50.

64 Alessandro Portelli, *age.*, s. 52.

değil, olayların görüşmeci tarafından nasıl ifade edildiğinden kaynaklanmaktadır. İnsanları içerdiğinden hafıza, pasif bir depo değil, aktif bir anlam oluşturma sürecidir. Geçmişin bugüne bağlanması ve anlam kazandırılması sürecinde, yaşanan olayların anlatıcı tarafından değiştirildiği göz önünde tutulmalıdır.

Sözlü kaynaklar her açıdan objektif değil subjektiftir. Bir kişinin ne hatırladığı ve nasıl anlatmak istediğine bağlı olarak oluşur. Hem hafızaya alma hem de hatırlama süreçleri subjektiftir. Dahası, görüşmeyi yapan kişinin etkisi de görülür, çünkü görüşülen kişi büyük oranda görüşmeyi yapan kişinin sorularıyla yönlendirilir. Yazılı kaynaklardan farklı olarak, sözlü anlatım kendi kendine varlığını sürdüremez. Sözlü kaynaklar, sadece aktarılırlarsa var olurlar. Sözlü kaynaklar yoğun olarak, araştırmacı ve cevap veren arasındaki diyalog ve görüşme yapan kişinin sorduğu sorulara dayanır. Bu yüzden, bir görüşmecinin her sözlü anlatımda aynı bilgiyi vereceği kesin değildir. İkili ilişkiler, aynı kişiyle yapılsa bile, görüşmelerden elde edilen bilgi çeşidi üzerinde etkilidir.⁶⁵

Sözlü tarih diskuru hakkında konuşulurken akla bir soru gelmektedir: sözlü aktarımlarda konuşan gerçekten de sessiz kalmış, sıradan insanlar mıdır? Görüşmeyi yapan kişinin rolü göz önüne alındığında cevap “hayır” gibi görünmektedir. Aslında kiminle konuşacağına karar veren, soruları soran, verdiği tepkilerle görüşmeyi yönlendiren ve transkripsiyon ve düzeltmelerle görüşmeye son-basılı- halini veren tarihçidir.⁶⁶ Görüşmeyi yapan kişinin varlığı bütün sözlü tarih anlatımı boyunca ve sonunda da yazılı halinde hissedilmektedir.

Sözlü tarih, tarihçiler için görece olarak yeni bir kavramdır. Tarih, araştırmalarını dokümanlara ve “gerçeklere” dayandıran bir bilim olarak kabul edileğeldiğinden, subjektif doğaya sahip sözlü tarih, bilgi kaynağı olarak görülmemektedir. Tarih yazımındaki değişen trendler; sözlü tanıklığa, duyulmayan sesi olma potansiyelinden dolayı değer veren yaklaşımlara yol açmıştır. Sıradan insanlardan geliyor olması nedeniyle sözlü tarih, klasik tarih anlayışına alternatif olarak görülüyordu. Sözlü tarihin hem çok yüceltilmesi hem de göz ardı edilmesi kendi içinde tehlike oluşturmaktadır çünkü gelişen tarih anlatımı çalışmaları sözlü ve yazılı kaynakların dengeli kullanımının geçmişi temsil etmede en iyi sonuçları verdiğini göstermiştir.

65 Alessandro Portelli, *age.*, s. 54-55.

66 Alessandro Portelli, *age.*, s. 57.

Hatay Tarihini Hatırlamak

Şehirde gerçekleştirilen etnografik bir çalışmadan ve insanlarla deneyimleri ve hatıraları hakkında konuştuktan sonra, birçok farklı tarih anlatımıyla karşılaşmıştır. Öngörüldüğü gibi hatıraları ve yorumları; etnik ve dini kimlikleri, bugünkü sosyo-ekonomik durumları ve siyasi duruşlarına göre değişiklik göstermektedir. Birbirlerinden farklı olmalarının yanında, bu anlatımların içeriği, resmi tarih anlatımından da farklılık göstermektedir. Tarih ve bellek arasındaki etkileşim post-modern çağımız açısından çok önemli olmakla birlikte, temelleri 17. yüzyılda Vico'nun ve 1960'larda da Philippe Aries'in düşüncelerine kadar dayanmaktadır. Ariès için esas mesele, tarihi bellekten ayırmak değil birbirleriyle olan etkileşimlerini anlamaktır. Onun için tarih, tarihçilerin ulaşabildiği ve topluma sunmayı seçtiklerinden daha fazlasıdır.⁶⁷ Bu yüzden, yerel seviyede tutulan ve sözlü yöntemlerle aktarılan başka türlü tarihlerin olması gerektiğine inanmaktadır.

Şehrin coğrafi konumu, onu farklı dinler ve ırklar için bir merkez haline getirmiştir. Verimli topraklar ve ılıman iklim çok sayıdaki insanın bölgede yaşamasına imkan tanımaktadır. Yapılan sözlü tarih görüşmelerinde bölgenin tarihi hakkında farklı bilgiler elde edilmiştir. Bu noktada, göç, çok genel bir başlık olarak her gruptan görüşülenin değindiği bir husus olarak dikkat çekmektedir. Bu çalışmada vurgu yapılan Sünni Türk nüfusun Hatay'dan Şam'a göçü de yine bu görüşmeler sırasında göçe dair gündeme getirilen konular arasında olup yazılı kaynaklarda karşılaşılmayan bir husustur.

Atatürk ilkelerinin bölgede uygulanması özellikle de şapka devrimi ve Latin Alfabesi'ne geçiş Hassa ve İskenderun'un dindar nüfusu arasında rahatsızlık oluşturdu. Şapka, dinsizliğin sembolü olarak görülüyordu ve askerlerin devrimleri uygulamadaki sert tavrı halk arasında korkuya neden oldu. Görüşülenlerin açıkladığı gibi, yeni alfabenin öğrenilmesini zorlamak için Kur'an kursları kapatılmıştı. Ayrıca, kolluk güçlerinin, şapka giydirmek için takındığı aşağılayıcı tavırları, din açısından gelecek daha kötü günlerin habercisi olarak görülüyordu. Bölge halkı, "insanımız topraklarını korumak için elinden geleni yaptığı halde, yeni rejim ve uygulamaları hayal kırıklığı yarattı" diye ekliyordu ve dini görevlerini yerine getiremeyecekleri korkusuyla Şam'a gittiklerini ekliyordu. Bu korku o kadar etkiliydi ki göçler 1950'lere kadar devam etmişti. Dahası, göç edenlerle ilişkiler, kız alıp vermelerle devam ediyordu ve bu bağlantılar nedeniyle daha da çok göç olmuştur. Suriye'ye, sadece Hassa'dan değil, İskenderun'un Abacılı gibi bölgelerinden de göç eden aileler vardı. Bu noktada şehrin daha tutucu bölgelerinden gerçek-

67 Patrick Hutton, *age.*, s. 25.

leşen bu göçün boyutları hakkında konuşmak gereklidir. Murat Suriye'ye göç eden akrabalarının yaşadığı bölgelere gitmiştir ve Hatay'dan giden Türkler'in oluşturduğu büyük bir mahalleden bahsetmektedir.⁶⁸

Yerel kaynaklar ve Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı sürecinde şehirde çıkarılan günlük *Yeniğün* gazetesi incelendiğinde Türkiye Cumhuriyeti'nde uygulanmaya başlanan Kemalist reformların Hatay'da da yakından takip edildiği ve Türkiye'deki yönetimle uyum içindeki gruplar tarafından anında uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Öyle ki Ataürk'ün ilan ettiği şapka kanunu çerçevesinde giymeye başlanan fotr şapka, kısa sürede Hatay'daki milliyetçi Türkler'in sembolü haline gelmiştir.⁶⁹ Bölgedeki milliyetçi Türkler, Kemalist reformları benimseyen herkesi içeren bir söylemle propagandalarına devam ederken bir yandan da dini kaygılar nedeniyle çekimser davranan muhafazakar Sünni Türk nüfusu ikna etmek amacıyla da dini kaynaklar kullanılarak bu reformların İslam'a aykırı olmadığı gösterilmeye çalışılmaktaydı. Muhafazakar Sünni Türkler üzerinde yürütülen bu propagandanın etkisi tartışmaya açıktır çünkü son tahlilde Bölgeden göç etmeyi tercih eden Sünni Türkler'in bu kararı Hatay'daki Türk milliyetçiler tarafından göz ardı edilmiştir.⁷⁰

Hatay'ın Abacı, Ceylanlı ve Hassa bölgelerinde yaşayan muhafazakar Türk nüfus, dini herhangi diğer kimliklerinden üstün tutarak, dini inanışlarına uygun olmadığı gerekçesiyle, Kemalist reformların bölgede uygulanmasına karşı çıkmışlardır. Şapka giyenleri dinsiz addedmişler ve kadınların başörtülerinin çıkarılmasını kabul edilemez bulmuşlardır. Reformların dayatılması nedeniyle, kendileri gibi Türkçe konuşan Kemalist milliyetçilerle işbirliği yapmamış ve hatta bazı durumlarda dinlerini özgürce yaşayabilmek şartıyla Fransız manda idaresini tercih etmişlerdir.⁷¹

Sancak'ta yapılacak seçimler uluslararası bir komisyona devredildikten sonra bölgede yaşayan halkın birkaç kategori ile belirlenen kimliklerden birine kaydolmaları istenmiştir. Kendilerini öncelikle dinlerine göre tanımlayan muhafazakar Sünni Türkler, *Yeniğün* gazetesinin tüm Sancak halkını hedef alarak yürüttüğü "Türk Yazıl!" kampanyasına⁷² rağmen, "diğer" kategorisinin altında "Sünni Müslüman"⁷³ olarak kaydolmayı tercih etmişlerdir.

68 MK, yazar tarafından yapılan görüşme, kaset kaydı, Antakya, Kasım 2008.

69 Sarah Shields, *Fezzes in the River: Identity Politics and European Diplomacy in the Middle East on the Eve of World War II*, Oxford University Press, Oxford 2011, s. 72.

70 Esra Demirci Akyol, *Contested Nationalisms*, s. 225.

71 Esra Demirci Akyol, *Contested Nationalisms*, s. 145.

72 *Yeniğün*, April 28, 1938, 1.

73 Avedis K. Sanjian, *The Sanjak of Alexandretta (Hatay): A Study in Franco-Turco-Syrian Relations*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Michigan, 1956, s. 156.

Kemalist reformlara karşı tavır alan muhafazakar Sünni Türkler 1930lar-da Şam'a göç etmeyi tercih etmiş ve Hatay'ın Türkiye'ye ilhak sürecini Türk milliyetçiliği çalışmaları açısından nevi şahsına münhasır bir örnek haline getirmişlerdir. Aynı zamanda, bölgenin tarihini çalışanlar açısından da yazılı resmi kaynaklarda karşımıza çıkmayan bu göç, sözlü tarih çalışmalarının tarih yazımına etkisi ve katkısı dolayısıyla bir örnek teşkil etmektedir.

Sözlü tarih görüşmelerinde anlatılanlara göre, 1920lerde Ermeni silahlı gruplara karşı Sünni Türk köylüler silahlanmış ve çeteler düzeyinde çatışmalar gerçekleşmiştir. Bu çatışmalar sırasında köylüler, bu tehlikeyi atlattıklarında dinlerini rahatça yaşayacakları bir zamanın geleceğine inanıyorlardı. Fakat, çatışmalar bitip de Hatay'da da Kemalist reformlar uygulanmaya başlandığında dine aykırı buldukları bu reformları büyük bir tehlike olarak algılamışlar ve bölgeden kaçmaya karar vermişlerdir. "Tam Ermenilerden kurtulunca Türkler geliyor. Onlar de şapka giymeye zorlayınca bir gavur gitti, daha büyük gavur geldi diye kaçıyorlar."⁷⁴ Dinlerini özgürce yaşamama korkusu⁷⁵ ve Şam'ın hadislerde önemli bir dini merkez olarak bahsedildiğin⁷⁶ bilmeleri, Hatay'dan Şam'a göç etme kararı almalarında etkili olmuştur.

Ceylanlı, Akbez, Söğüt, Küreci ve Kırıkhan, Hassa ve İskenderun'un birçok köyünden Şam'a göç edenler ve yakın dönemde bunlara katılanların sayısı yaklaşık 6000-7000'e ulaşmaktadır.⁷⁷ 2013 itibariyle Şam'ın Cebel Kasiyun bölgesinde bir arada yaşayan Türk göçmenlerin sayısı da 1930larda gerçekleşen göçün boyutlarıyla ilgili bu tahmini destekler niteliktedir.⁷⁸

74 S.C., Yazar tarafından yapılan görüşme, Antakya, Ağustos 2013.

75 F. K. and W. M., Yazar tarafından yapılan görüşme, Ağustos 2013.

76 " 'Evvelü's-Şam, âhirü's-Şam' diyor büyükler. Hadisler de olunca kurtuluş orada deyip Şam'a gitmişler" H.K., Yazar tarafından yapılan görüşme, Ağustos 2013.

77 Kesin sayılar hakkında istatistiki verilere ulaşmak mümkün olmasa da, bölgede yapılan görüşmelerde toplamda yaklaşık olarak 6000-7000 sayısına ulaşılmıştır. M. Yaşar Durukan, "Sakıncalı Türkler: Ankara'ya Söyleyin Bizi Vatandaş Yapsınlar", Aksiyon, February 16, 2004 kaynağında belirtildiği gibi yerel tarihçiler de benzer rakamlara ulaşmışlardır.

78 S. C., Yazar tarafından yapılan görüşme, Ağustos 2013. Bugün yaklaşık olarak 50.000 Türk kökenli kişi Cebel Kasiyun bölgesinde yaşamaktadır.

Sonuç

Sözlü tarih anlatıları ışığında Hatay'ın Türkiye'ye ilhak süreci incelendiğinde yazılı kaynaklarla ortak konuların yanında hiçbir kaynakta yer almayan bir takım hususların da gün yüzüne çıkarıldığı görülmektedir. Sözlü tarih görüşmeleri bir yandan yerel düzeyde nesilden nesile aktarılan anlatılarla tarih yazımına katkı sağlarken bir yandan da resmi tarih anlatısının milli bir toplum bilinci oluşturmadaki başarı seviyesini ortaya koymaktadır.

Resmi kaynaklarla benzerlik gösteren noktaların tüm farklı etnik ve dini gruplar tarafından aynı şekilde anlatılması, Hutton'un belirttiği gibi, "geçmiş hakkında ne hatırlandığı, nasıl sunulduğuna bağlıdır. Bu sunum da tarihçilerin hatıralarda uyandırabildiklerinden daha çok, grupların bugünkü güçleriyle ilgilidir."⁷⁹ Foucault'nun daha önceki çalışmalarının ortaya koyduğu gibi: "güç bilgi üretir". Ona göre güç, diskuru ihtiyaçlarına göre şekillendirir. Bu yüzden bizim geçmiş hakkındaki bilgimiz de güçlüler tarafından gözden geçirilir ve belli dönemlerde belli diskurlar kullanılırken daha sonra bunlar yerlerini daha güçlü olanların diskurlarına bırakır. Hatay durumunda da ilhak süreciyle ilgili temel bilgiler örgün eğitim sürecinde elde edilmektedir. Eğitim yaygın olarak devlet tarafından sağlandığı için, ulusal tarihsel anlatım diğer bütün tarih anlatımlarının önüne geçmekte ve farklı hikayeler zamanla kaybolmaktadır.⁸⁰

Görüşülenlerin çoğunun bahsettiği ortak bir konu da manda rejiminde, Fransızlar'ın ayrımcı tavırlarıydı. Görüşülenlerin birçoğu, seçimler sırasında Fransızlar'ın kendilerini koyduğu kategorilere değindiler. Aynı konu, kayıt sürecini ele alan resmi dokümanlarda da sıkça konu ediliyordu. Türkiye bu yüzden Milletler Cemiyeti'nin kayıtlarını kabul etmemişti. Türkiye'ye göre Aleviler Türktü ve kendi taraflarını seçmek konusunda özgür bırakılmalarıydılar. Seçmen kayıtlarında diğer kategoriler etnik olarak oluşturulmuş olmasına rağmen Aleviler dini bir kategoridir ve Fransızlar'dan önce bu şekilde bir ayırım yoktu. Bugün, görüşme yapılanlar Atatürk'ün sözlerini örnek vererek kendi iddialarını desteklemekteydiler: "Kalbinde başka bir ırkın gururunu taşımayan, kendisini samimi olarak Türk hisseden ve Türklüğe adayan herkes Türktür, Türk soy ve milletindedir."⁸¹ Devletin, Türk kökenli olmayan vatandaşlarına genel yaklaşımı da bu sözlerle ortaya konuyordu. Bu insanlar

79 Patrick Hutton, *age.*, s. 6. ve , D.F. Bouchard, *age.*, s. 152-154.

80 Bazı görüşülenler, referandumun seçimlerden önce yapıldığını söylemekteydi. Bazılarıysa hiçbir referandumun yapılmadığını belirtiyordu.

81 Mehmet Mursaloğlu, *Atatürk ve Hatay Davası*, Seçil Ofset, İstanbul 2003, s. 34.

şu anda Türkiye’de yaşadıklarından, kendi kimliklerini açıklarken de etnik kökenleri değil de vatandaşlığı ön plana çıkararak bir strateji kullanmaktaydılar. Bu da ulusal tarihsel anlatımın, bütün elemanları bir arada tutma anlayışının başarısı olarak görülebilir. Diğer yandan, bu anlatım, Türk olmayanların kendilerini topluma sunarken uyguladıkları bir performans olarak kabul edilebilir.

Resmi tarih kaynakları ve sözlü aktarımlar arasındaki önemli bir diğer benzerlik de Atatürk’ün Sancak problemini çözmede gösterdiği kişisel çabadır. Bu çabalar Alevi ve Türk görüşülenler tarafından özellikle vurgulanıyordu. Bunun sebebi de ilhaktan sonra kazandıkları statüyle açıklanabilir. Görüşme yapılan Aleviler, Osmanlı’nın son dönemlerinden iyi düşüncelerle bahsetmemektedirler. O dönemde, Aleviler’in kötü muamele gördüğünü ve mutsuz olduklarını ifade etmişlerdir. Atatürk’ün çabaları sayesinde özgürce yaşayabilmektedirler. Diğer yandan, Türkler de kendi etnik kökenlerinden gelenlerin çoğunlukta olduğu bir ülkeye katılmışlardır ve birçoğu bunu Atatürk’e borçlu olduklarını düşünmektedirler. Birçoğuna- özellikle de Türkmenler’e yönetici seçkinler arasında önemli pozisyonlar verilmişti ve bunu ilhak süreci boyunca Atatürk’ün yanında yer almakla kazanmışlardı. Hatay Devleti’nin cumhurbaşkanlığı görevini bağımsızlık süreci boyunca yürüten Tayfur Sökmen ile aynı aileden gelen bir kişi görüşme sırasında Atatürk’ün Tayfur Sökmen’e, güvenilir bir Türkmen olması nedeniyle, liderlik görevi verdiğini anlatmıştır. Bu küçük hikaye Türkmenler’in Atatürk’ten bulduğu desteğe örnek olarak anlatılmaktadır. Resmi tarih kitapları Atatürk’ün Hatay meselesine gösterdiği özel ilgiye vurgu yapmaktadır. Atatürk’ün bölgenin Türk karakteri hakkındaki sözleri tekrar söylenerek Türkiye’nin hareketlerine meşruiyet kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Tarih ve bellek arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, araştırmacıların belli bir konu üzerinde daha geniş bilgi edinmesini sağlamaktadır. Hizmet ettikleri farklı gereksinimleri gördükten sonra ne yazılı kaynakların ne de sözlü anlatımların göz ardı edilmemesi gerektiği kanısına varılmıştır. Yazılı ve sözlü kaynakların birlikte kullanıldığında geçmiş hakkında daha kapsamlı bilgi edinilebileceği kesin olarak söylenebilir.

Son Noktalar

Bu çalışma, tek bir Tarihten bahsetmenin mümkün olmadığını; aksine, insanların içinde yaşadıkları sosyal koşullarla oluşan kimliklerine bağlı olarak birçok tarih anlatımının bulunduğunu ortaya koymayı ve bu vesileyle de sözlü anlatıların tarih yazımına nasıl bir katkı sunabileceğini Hatay örneğiyle göstermeyi amaçlamıştır. Bir bireyin kendisini nasıl tanımladığı, içinde yaşadığı toplumla yakından ilişkilidir. Bireyin sosyal grubu, hem nasıl davrandığı hem de geçmişi hatırlama biçimi üzerinde oldukça etkilidir. Diğer bir deyişle, sosyal çerçeve geçmişi hatırlamak açısından önemlidir. İnsanların geçmişi anlatma biçimleri bugünkü hayatlarıyla bağlantılıdır çünkü geçmişteki olaylar bugüne göre yorumlanır. Hutton'ın çok bilgece ortaya koyduğu gibi:

“Tarihsel anlayış ‘ufukların bir araya getirilmesini’ gerektirir: geçmiş ve gelecek, bilinen ve bilinmeyen, tarihçinin ilgisini celb eden kavramları ortaya koyması nedeniyle gelenek ve bunları bugünkü anlayış için şekillendirmesi nedeniyle tarih bir araya gelir. Bu bir araya getirme işlemi de anlayışın değişimini etkiler çünkü geçmiş farklı bir çerçeveye koyar. Bu yüzden yaşanmış bir olay ya da yazılmış bir metin her zaman yeni yorumlara açıktır.⁸²

Görüşülenlerin resmi tarihle örtüşen ve örtüşmeyen konuları hatırlama ve aktarma biçimleri, Hatay'ın, sözlü tarih ve tarih yazımı ilişkisi üzerine iyi bir örnek oluşturmasını sağlar.

Bellek çalışmaları ve sözlü tarih konularında, Halbwachs, Foucault ve Portelli'nin çalışmalarını içeren ve giderek artan literatür bu konuya olan ilgiyi tetiklemektedir. Onların teorileri ve metotlarıyla geçmişe eleştirel bir gözle bakmak mümkündür. Toplumun bellek üzerindeki etkisi ve karşı-belleklerin var olma olasılığı, yazılı dokümanlara olan kayıtsız şartsız güveni sarsmış ve insanları, alternatif tarih anlatımlarını da hesaba katmaya itmiştir. Diğer yandan, Portelli'nin sözlü tarihin sübjektifliği hakkındaki görüşleri, sözlü anlatımların da sorgulanmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Dahası, sözlü tarih aracılığıyla elde edilen sonuçlar, Türkiye'de dâhil, dünyanın her yerinde Tarih disiplininin ufku genişlemiştir. Türkiye'de araştırma yapan tarihçilerin çalışma alanları olayların kültürel boyutlarına doğru kaymaya başlamış ve farklı etnik ve dini grupların hatıralarına olan ilgi artmıştır.

Farklı sosyal gruplar geçmişi hatırlamak için farklı stratejiler kullandığı için, Türkiye'nin en karmaşık şehirlerinden birinde gerçekleşen, Hatay'ın

82 Patrick Hutton, *age.*, s. 159.

Türkiye'ye ilhakı gibi çok önemli bir tarihsel olayın bir sözlü tarih çalışması olarak çok iyi bir örnek oluşturacağı düşünülmüştür. Konu üzerine yapılmış tarihsel çalışmaların azlığı nedeniyle, resmi tarih anlatımı en yaygın olarak bilinenidir o da Türk milliyetçi ideolojinin etkisindedir. Farklılıklar en iyi sözlü tarih yoluyla -insanlara döneme ilişkin ne hatırladıklarını sorarak- yakalanabilir. Bu yüzden bu çalışma, farklı anlatımları duymak ve onların tarih yazımına yapabilecekleri katkıları göz önüne alarak oluşturulmuştur ve özellikle muhafazakar Sünni Türk göçü örneğiyle de bütünsel bir tarih anlatımında sözlü anlatıların önemini vurgulamıştır.

Bu çalışma için araştırma yaparken hem yazılı hem de sözlü kaynakları kullanmak, her iki bilgi tipinin de avantajlarının ve dezavantajlarının olması açısından çok üretken olmuştur. İki metottan bir arada yararlanmak daha geniş bir çerçevede bilgi edinilmesini sağlamıştır. Böylece ikisi arasında karşılaştırma yapmak mümkün olmuştur. Ayrıca, hatıralar ve dokümanlar aynı olayın farklı yönlerini göstererek daha derinlemesine bir değerlendirme sağlamıştır.

Sözlü tarihin Türk araştırmacıların ilgi alanına girmesi yakın dönemde gerçekleşse de farklı bölgelerdeki etnik ve dini gruplar üzerine yapılan çalışmalarla literatür giderek büyümektedir. Sözlü tarih, konulara bakarken hatırlayan kişinin bakış açısını kullanır. Böylece, her hatırlayanla tarihsel resmin bir parçası daha tamamlanır. Türk tarihi üzerine yapılan çalışmalar, farklı bakış açılarının eksikliğini fark etti ve sözlü tarihten daha çok yararlanılmaya başlandı. Sözlü tarih ve hafıza çalışmalarının metotlarıyla ulaşılan olumlu sonuçlar, dünyanın her yerinde bu metodların daha da çok kullanılacağına bir göstergesi.

Hatay'ın kültürel tarihi ile ilgili literatürü geliştirmek için bölgede daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Hatay tarihi üzerine yürütülen çalışmalar da sınırlı sayıda olduğundan şehrin kültürel alt kökenlerine odaklanan çalışmalar da kesinlikle daha tarihsel bir bakış açısı kullanmalıdır. Bu çalışma, insanların geçmişle ilgili hatıralarını duymak için antropolojik metotlar kullanırken bir yandan da birinci el resmi kaynakları da değerlendirmiştir. Birinci el yazılı kaynaklara derinlemesine bir bakış, konuyu daha iyi kavramanın yanında hatıralar ve resmi kayıtlar arasındaki farklılıklar ve benzerliklere daha gelişmiş bir bakış sağlamıştır. Ayrıca bu çalışma, tarih yazımına hafıza çalışmalarının etkisini ortaya koymayı hedeflemiş ve hafıza çalışmalarının bakış açısından klasik tarih yazımı metotlarını tartışmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda, tarih yazımının hafıza çalışmalarına bakışı ele alınıp iki alanın teorileri birbirleriyle ilişkilendirilebilir.

KAYNAKLAR

Akçora, Ergünöz, “Hatay’ın Anavatana İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, ATAM Yay., Ankara 2000.

Aries, Philippe, *Le Temp de l’histoire*, Rocher, Monaco 1954.

Ashplant, Timothy. G. et. al., *The Politics of War, Memory and Commemoration*, Routledge, London 2000.

Bergin, T.G. and Fisch, M.H., *The New Science of Giambattista Vico*, It-haca 1970.

Braudel, Francis, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, Harper & Row, New York 1972.

Budak, Mustafa, “Ankara İtilafnamesi Sürecinde Suriye Sınırı Üzerindeki Tartışmalar”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, ATAM Yay., Ankara 2000, s. 243-271.

Cohn, Bernard, “The Census, Social Structure and Objectification in South Asia”, *Folk*, 26 (1984).

Collingwood, Robin George, *The Idea of History*, Oxford University Press, Oxford 1946.

Connerton, Paul, *How Societies Remember*, Cambridge University Press, Cambridge 1989.

Corrigan, Philip and Sayer, Derek, *The Great Arch: English State Formation as Cultural Revolution*, Blackwell, Oxford 1985.

Demirci Akyol, Esra, *Contested Nationalisms: Turkish Nationalist Propaganda in the Sanjak of Alexandretta*, Bilkent Üniversitesi, Tarih Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2016.

Durukan, M. Yaşar, “Sakıncalı Türkler: Ankara’ya Söyleyin Bizi Vatandaş Yapsınlar”, *Aksiyon*, February 16, 2004.

Foucault, Michel, *Archaeology of Knowledge*, çev. Sheridan Smith, A.M. New York 1976.

Foucault, Michel, “Nietzsche, Genealogy and History”, *Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews*, der. Donald F. Bouchard, Cornell University Press, Ithaca 1977.

Goff, Jacques Le, *History and Memory*, çev. Stephen Rendall ve Elizabeth Claman, Columbia University Press, New York 1992.

Gönlübol, Mehmet-Sar, Cem-Esmer, Ahmet Şükrü, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 1982.

Güçlü, Yücel, *The Question of the Sanjak of Alexandretta*, TTK Yay., Ankara 2001, s. 49.

Halbwachs, Maurice, *La Topographie Legendarie de Evangiles en Terre Sainte*, Press de Universitaires de France, Paris 1941.

Halbwachs, Maurice, *On Collective Memory*, University of Chicago Press, Chicago 1992.

Hodgkin, Katharine-Radstone, Susannah, *Contested Pasts*, Routledge 2003.

Howell, Martha C.-Prevenier, Walter, *From Reliable Sources: An Introduction to Historical Methods*, Cornell University Press, Ithaca 2001.

Hutton, Patrick, *History as an Art of Memory*, University Press of New England, Hanover 1993.

Huyssen, Andreas, *Twilight Memories*, Routledge, London 1995.

Kaplan, Sam, "Documenting History, Historicizing Documentation: French Military Officials' Ethnological Reports on Cilicia", *Comparative Studies in Society and History*, 44/ 2 (Nisan 2002), s. 344-369.

Laqueur, Thomas W., "Introduction", *Representations*, 69/2 (2000), s. 1-7.

Martha, C. Nussbaum, *Upheavals of Thought*, Cambridge University Press, Cambridge 2001.

Melek, Abdurrahman, *Hatay Nasıl Kurtuldu*, TTK Yay., Ankara 1986.

Misztal, Barbara, *Theories of Social Remembering*, Open University Press, Philadelphia 2003.

Mursaloglu, Mehmet, *Atatürk ve Hatay Davası*, Seçil Ofset, İstanbul 2003.

Nora, Pierre, *Realms of Memory*, Vol. 1-3, çev. A. Goldhammer, Columbia University Press, New York 1996.

Pehlivanlı, Hamit-Sarınay, Yusuf- Yıldırım, Hüsametdin, *Türk Dış Politikasında Hatay*, ASAM Yay., Ankara 2001.

Portelli, Alessandro, *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories*, SUNY Press, New York 1991.

Radstone, Susannah, Hogkin Katharine, *Regimes of Memory*, Routledge, London and New York 2003.

Sanjian, Avedis K., *The Sanjak of Alexandretta (Hatay): A Study in Franco-Turco- Syrian Relations*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Michigan, 1956.

Scott, James W., *The Glassworkers of Carmaux*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1974.

Shields, Sarah, *Fezzes in the River: Identity Politics and European Diplomacy in the Middle East on the Eve of World War II*, Oxford University Press, Oxford 2011.

Sökmen, Tayfur, *Hatay'ın Kurtuluşu için Harcanan Çabalar*, TTK Yay., Ankara 1992.

Terdiman, Richard, “Deconstructing Memory: On Representing the Past and Theorizing Culture in France since the Revolution”, *Diacritics*, 15/4 (Winter 1985).

Trouillot, Michel-Rolph, *Silencing the Past: Power and the Production of History*, Beacon Press, Boston 1995.

Tunçay, Mete, “Hatay Sorunu ve TBMM”, *Türk Parlemtentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976*, Ajans Türk Gazetecilik ve Matbaacılık, Ankara 1976, s. 249-281.

Vali, Abbas, “Nationalism and Kurdish Historical Writing”, *New Perspectives on Turkey*, 14/Bahar (1996), s. 10-33.

Warnock, Mary, *Memory*, Faber & Faber, London 1987.

Zerubavel, Eviatar, *Social Mindscape: An Invitation to Cognitive Sociology*, Harvard University Press, Cambridge 1997.

Gazeteler

Cumhuriyet

Tan

Ulus

Yeniğün

